

סוגי פגיעה

התעללות גופנית

הגדרה על-פי חוק העונשין

- התעללות גופנית כוללת מעשים אקטיביים או מחדל או התנהגויות שיש בהם הפעלת כוח או אמצעי פיזי אחר לשם גרימת נזק או סבל גופני או נפשי.
- המחוקק אינו נותן הגדרה כוללת להתעללות גופנית, ומסתפק בהצגת יסודות העברה והתכונות המאפיינות מקרים של התעללות, בכלל, ושל התעללות גופנית, בפרט.

עברה תיחשב כהתעללות גופנית אם יתקיימו בה התכונות האלה:

- **עברת התנהגות ולא תוצאה (לפיכך לא נדרש להוכיח גרימת נזק בפועל)**
- **מעשה אקטיבי או מחדל**
- **הפעלת כוח או אמצעי פיזי אחר כלפי גופו של הנפגע, במישרין או בעקיפין**
- **התנהגות בעלת פוטנציאל לגרימת נזק או סבל**
- **הוכחת נזק פיזי או נפשי המשמשת כלי ראייתי**

**"התעללות פיזית היא פגיעה חמורה או מתמשכת בילד,
מכוונת ולא תאונתית, באמצעות הפעלת כוח פיזי, מכשיר
או כלי, הגורמים לחבלות שונות אצל הילד"**

(גוט-אפרת ובן אריה, 2001)

ביטויי ההתעללות הגופנית באנשים עם מוגבלות דומים לאלו המופיעים בקרב אנשים ללא מוגבלות (Myers, 2003)

- הכאה
- דחיפה
- משיכת שיער
- בעיטות
- חניקה
- אחיזה לא הולמת
- כוויות
- קשירות

המשך

- אילוץ לאכול, לשתות או לקחת תרופות
- עיצוב התנהגותי בלתי-הולם
- השארה במצב ערות זמן רב - באופן מכוון
- נהיגה מסוכנת
- אלימות גופנית המסתיימת בהפלה
- ניסיון לרצח

לקט עובדות הקשורות להתעללות גופנית באנשים עם מוגבלות

- התעללות גופנית מלווה על-פי רוב בהזנחה ובהתעללות מינית (50.8%).
- ילדים עם חירשות וכבדות שמיעה נמצאים בסיכון כפול להתעללות גופנית לעומת ילדים ללא מוגבלות.
- ילדים עם ריבוי מוגבלויות המאושפזים בבתי חולים פסיכיאטריים נמצאים בסיכון גבוה להתעללות גופנית.
- ילדים עם נכות התפתחותית (במיוחד ילדים עם פיגור שכלי) מצויים בסיכון להתעללות גופנית פי 3.8 יותר מילדים ללא נכות התפתחותית.
- כמחצית הנשים עם מוגבלות גופנית חוות התעללות גופנית ממושכת וקשה, העלולה להחמיר את הנכות עצמה.

פגיעה עצמית - הגדרה

- פגיעה עצמית היא פגיעה מכוונת של אדם בגופו, ללא עזרת אדם נוסף, שהיא חמורה דִּיה כדי לגרום נזק רקמתי משמעותי, כגון: הכאת הגוף, נשיכות, סריטות, חתכים, כוויות, חיטוט בעור, צביטות ושפשופים, הכאת הראש והטחתו.

פגיעה עצמית

- היא שכיחה בקרב אנשים בעלי מוגבלות וללא מוגבלות, בקרב צעירים ומבוגרים.
- פגיעה עצמית מאופיינת בהתאם לסוג הפגיעה ולחומרתה: היא חד-פעמית או חוזרת על עצמה, מופיעה באופן מחזורי או לסירוגין.
- הפגיעה יכולה להיות מושפעת מגורמים פסיכולוגיים, נירו-ביולוגיים וגנטיים.
- היא יכולה לנבוע ממקור התנהגותי, כתוצאה מהפרעה נפשית או ממחלת נפש או כתוצאה מלקות קוגניטיבית.

- לפגיעה עצמית סיכונים בריאותיים.
- קשר בין התעללות לפגיעה עצמית - סביבה מתעללת משבשת את הוויסות הפיזיולוגי והרגשי של האדם. מצב רגשי זה נפסק לעתים על-ידי פגיעה מכוונת בגוף.
- מנגנון של הרגעה פתולוגית שבו האדם מנסה לעורר, ולו לזמן קצר, מצב פנימי של רוחה ונינוחות.

התעללות רגשית ופסיכולוגית באנשים בעלי מוגבלות

- המורכבת מבין סוגי ההתעללויות.
- היא חמקמקה, ואינה משאירה סימנים חיצוניים, ולכן היא גם קשה לאיתור.
- קשה לבודד אותה משאר סוגי ההתעללויות, ולעתים היא מתלווה אליהם.
- התעללות גופנית ומינית והזנחה גורמות נזק פסיכולוגי הרסני הדומה לעתים באפיונו לביטויי התעללות רגשית ופסיכולוגית.

התעללות רגשית ופסיכולוגית באנשים בעלי מוגבלות - הגדרות

- כל התנהגות הפוגעת בפוטנציאל היצירתי וההתפתחותי של כל אחד מהיכולות או מהתהליכים המנטאליים המכריעים של האדם - הכרה, אינטליגנציה, תפיסה, שפה, זיכרון, קשב ומוסר - או מקטינה אותם (או'האגאן, 1993).
- התנהגות הרסנית שיטתית וחוזרת של ההורה, אשר מעוותת, חוסמת או הורסת התפתחות חיובית של תחושת זהות והערכה עצמית ומחבלת בתפקודים הרגשיים ו/או האינטלקטואליים של הילד ובסיכויו ליצור קשרים בין-אישיים בהווה ובעתיד (Garbarino, 1987).

ביטויי הפגיעה הרגשית

- דחייה
- התעלמות
- חוסר עניין בצרכים ובמסרים שהילד/הבוגר בעל המוגבלות מעביר להורה או למטפל
- הפחדה
- שימוש באלימות מילולית ויצירת אווירה של איום ולחץ
- בידוד
- ניתוק ממהלך החיים הרגיל
- השחתה או הדחה
- ענישה
- שימוש בעקיצות מילוליות ובלתי-מילוליות, בקללות, בלעג ובבוז
- ניצול / סחיטה
- הפחתה, הצדקה והאשמה; הכחשת ההתעללות

התעללות מינית באנשים בעלי מוגבלות

התעללות מינית

אופיה הכרוני של ההתעללות המינית באנשים בעלי מוגבלות הוא עובדה מפחידה. למעלה מ-80% מבין בעלי המוגבלות שנפגעו מינית חוו אפיזודות מורכבות וחוזרות של התעללות

הגדרות להתעללות מינית

- ההגדרה על-פי חוק, שהמושג המופיע בה הוא "עברות מין".
- הגדרה טיפולית, הלקוחה מתוך עבודותיהם של החוקרים מנסל וסובסי (Mansell & Sobsey, 2001) ושל סובסי (Sobsey, 1994)

הגדרה על-פי החוק: עברות מין

חוק העונשין תשל"ז-1977, תיקון תשמ"ח, סעיפים 345-348 ו-351
מגדיר עברות מין:

- א. עברת אינוס
- ב. בעילה אסורה בהסכמה
- ג. מעשה סדום
- ד. יחסי מין בין מטפל נפשי למטופל
- ה. מעשה מגונה
- ו. מעשה מגונה בפומבי
- ז. עברות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע

הגדרה מההיבט הטיפולי: אלימות מינית

- אלימות מינית כוללת התעללות מינית (sexual abuse) ותקיפה מינית (sexual assault).

- התעללות מינית היא כל פעילות מינית שתוצאתה פגיעה או נראה שיש בה כדי לפגוע באדם. על-פי רוב היא כוללת שימוש בכוח גופני, בסמכות, בכפייה או בתיאור מסולף. לעתים קרובות מתקשרת התעללות מינית לצורות אחרות של התעללות, כגון גופנית, רגשית ופסיכולוגית.

לקט עובדות הקשורות בהתעללות מינית

- בנים צעירים עם נכות התפתחותית (בגיל 6-12 שנים) נפגעים מינית יותר מבנים ללא נכות התפתחותית בני אותו הגיל.
- התעללות מינית בילדים בעלי נכות התפתחותית מדווחת פחות מאשר התעללות מינית בילדים ללא מוגבלות.
- ילדים בעלי פיגור שכלי מצויים בסיכון גבוה להיפגע מינית פי 4 יותר מילדים ללא פיגור שכלי ומילדים בעלי מוגבלות גופנית, תחושתית, בריאותית או לקויות למידה.
- אחוז גבוה מבין הנשים בעלות מוגבלות גופנית חוו התעללות גופנית או מינית. הפוגעים העיקריים הם בעלים, בני זוג ומטפלים.

המשך

- בנות עם אוטיזם נאנסות מכיוון שאינן מבינות את חומרת המעשה ואינן יודעות להתנהג באסרטיביות ולהגן על עצמן במצב לא רצוי.
- כמחצית הילדים ובני הנוער עם ריבוי מוגבלויות המאושפזים בבית חולים פסיכיאטרי סבלו מהתעללות מינית. אחוז גבוה מתוכם עברו התעללות לראשונה לפני שמלאו להם שנתיים.
- ילדים עם התנהגות מאתגרת מצויים בסיכון הגבוה ביותר להיפגע מינית בהשוואה לילדים אחרים עם מוגבלות.

ביטויים של התעללות מינית

- הטרדה מילולית
- הטרדה באמצעות מילים, ביטויים ורמיזות בעלות אופי מיני
- מגע מיני לא רצוי באיברים אינטימיים
- ליטוף איברי המין, נגיעות או צביטות בשדיים
- חשיפה לאיברים מיניים
- חשיפה לאיברים מיניים באמצעות פורנוגרפיה או התערטלות
- מניפולציה בשעת אקט מיני
- אקט מיני המלווה בהטעיה, בשכנוע או בשימוש בכוח

ביטויים של התעללות מינית - המשך

- הפלה, סירוס או היריון לא רצויים/כפויים
- הפלה או היריון לא רצויים או סירוס שנעשים בכפייה
- קיום יחסי מין בכפייה
- קיום יחסי מין בכפייה כשהאדם אינו מצוי בהכרה, או שאינו רוצה, או שהוא חושש לומר כי אינו רוצה
- פגיעה פיזית במהלך קיום יחסי מין או פגיעה באיברי מין
- פגיעה באיברי המין, שימוש בחפצים באופן אנאלי או אוראלי
- אונס

הזנחה בקרב אנשים בעלי מוגבלות

הגדרות

- הזנחה היא כישלון לספק טיפול או שירותים הנחוצים לשמירה על בריאותו, על ביטחונו ועל רווחתו האישית של האדם בעל המוגבלות. אפשר להבחין בין סוגי הזנחה שונים: הזנחה רגשית, הזנחה חינוכית, הזנחה רפואית והזנחה גופנית.
- הזנחה היא שרשרת מחדלים הנוגעים לילד או שהיא אי-עשיית פעולות מצד ההורה הנוגעות לילד. ההורה נכשל בטיפול בילד ובסיפוק צרכיו הבסיסיים, דבר המונע מהילד שגשוג פיזי ונפשי.

הזנחה בקרב אנשים בעלי מוגבלות

- קיים חומר עיוני ומחקרי מועט ביותר העוסק בנושא.
- המידע הקיים מתייחס להתעללות ולהזנחה בכפיפה אחת ואינו מתייחס לתופעת ההזנחה באופן מובחן משאר סוגי ההתעללות.
- הזנחה היא צורת התעללות מזיקה ביותר, הקיימת לעתים קרובות מתחת לפני השטח, ולכן, היא גם קשה לאיתור.
- שכיחותה של תופעת ההזנחה דומה לשכיחותם של שאר סוגי ההתעללות.

סוגי הזנחה

- הזנחה רגשית
- הזנחה חינוכית
- הזנחה רפואית
- הזנחה גופנית

ביטויי הזנחה

- מניעת דברים החיוניים (מניעת מזון, בגדים, מחסה, תרופות).
- העדר השגחה למשך זמן ממושך בבית או מחוצה לו עד כדי סיכון שלומו.
- סירוב להאכיל את חיות הבית (חיית המחמד או את חיית הנחיה).
- השארה בשירותים או בבגדים מלוכלכים.
- מניעת יחסי גומלין אנושיים בסיסיים לצורך התפתחות התנהגות נורמטיבית ותקינה.
- אי-מתן טיפול גופני/רפואי שיקומי נדרש והולם.

ניצול כלכלי של אנשים עם מוגבלויות

הגדרה

פעולה, שימוש או ניצול בלתי-הולם ולא חוקי של כספים ו/או משאבים כלכליים אחרים של אנשים, בניגוד לרצונם או ללא ידיעתם או תוך הפעלת לחץ והשפעה השוללים מהם את חופשת הבחירה.
(Wolf & Pillemer, 1984)

הניצול הכלכלי יכול ללבוש צורות מגוונות

- הונאה
- גניבת כסף או רכוש
- הפעלת לחץ למתן כספים
- גרימת הוצאות כספיות מוגזמות
- החתמה על מסמכים בעלי השלכות כלכליות וכספיות בניגוד לרצונו של האדם או ללא הסכמתו מדעת.

(עמותת המשפט לשירות הזיקנה)

היקף התופעה

- בנתוני סקר ארצי להתעללות והזנחת זקנים נמצא כי 18% מכלל הזקנים נחשפו לסוג אחד או יותר של התעללות. מתוכם 6.6% דיווחו על ניצול כלכלי.
- חסרים נתונים על ניצול כלכלי בקרב אנשים עם מוגבלויות.

מי מנצל?

- בני משפחה - הורים, אחים, ילדים (בולטים יותר מאפיינים של אבטלה, בעיות נפשיות והתמכריות)
- מטפלים
- חברים או קרובים אחרים אשר ממלאים תפקיד אמון כגון שכן או עורך דין

מאפיינים

- אנשים עם מוגבלות (מוגבלות פיזית קשה, עם פיגור שכלי, מחלות נפש) מהווים מטרה קלה לניצול.
- יחסי תלות עם הפוגע מהווים גורם סיכון.

סימנים לתופעות הניצול הכלכלי

- סירוב להשתמש בכסף לצרכים נדרשים ללא קבלת רשות מן הפוגע.
- חוסר מידע בנוגע להכנסות החודשיות.
- העדר טיפול בחשבון הבנק.
- אין ברשות האדם פנקס צ'קים או כרטיס כספומט.
- מכירת נכס ללא ידיעת האדם.
- העלמת חפצים יקרי ערך מהבית.
- מטפל עיקרי או אדם זר, המבטיח לטפל באדם עד אחרית ימיו תמורת רכושו.
- אורח חיי האדם ורמת חייו אינם הולמים את הכנסותיו.

ביטויים התנהגותיים של החשוד בפגיעה

- סוגר או נועל את האדם בחדרו.
- מונע ממנו להשתתף בפעילות משפחתית, דתית או חברתית.
- מונע ממנו קשר טלפוני, קבלת דואר ושליחתו; מונע קשר עם אנשי מקצוע.
- מקבל החלטות (כסף, רכוש) בעבורו מבלי לשתפו.
- מכריח אותו לעשות דברים בניגוד לרצונו (מעבר לפנימייה, שינוי צוואה, מתן ייפוי כוח, ביצוע פעולות בנקאיות).
- מגלה עניין ברכוש האדם ובהכנסותיו.
- מבקש להיות אפוטרופוס.

ביטויים התנהגותיים של החשוד בפגיעה - המשך

- מחתים אותו על מסמכים (ייפוי כוח, צוואה) תוך כדי איום או הפעלת לחץ; אינו מסביר לו על מה חתם.
- לוקח את כספי הקצבאות.
- חותם על צ'קים או פודה צ'קים בשמו.
- מוכר את הבית ללא רשותו.
- חי עמו ונתמך כלכלית מבלי להשתתף בהוצאות.
- מעלים חפצי ערך מהבית.
- מבודדו מבני משפחתו בטענה שאין להם עניין בו וכי רק הוא ידאג לו יטפל בו.

נורות אזהרה - ניצול כלכלי

- אורח חיי המטופל ורמת חייו אינם הולמים את המשאבים הקיימים ברשותו.
- חוסר יכולת פתאומית לשלם חשבונות שוטפים (חשמל).
- הפסקת שימוש בשירותים קיימים מפאת חוסר כסף (ביקורים במרכז יום).
- חוסר ציוד עזר לתפקוד (מכשיר שמיעה, משקפיים).
- סירוב להשתמש בכסף לצרכים הנדרשים ללא קבלת אישור מהחשוד.
- גילוי עניין ברכוש האדם ובצוואתו מצד שכנים, מטפלים וזרים.